

JOHANNES DE DOPER: EEN SLEUTELFIGUUR

Voor het begrijpen van Jezus' optreden is Johannes de Doper een sleutelfiguur. In de christelijke visie wordt Johannes gezien als de voorloper, als de 'roepende in de woestijn', de wegbereider wiens taak het voornamelijk was de komst van de Christus (de Messias) aan te kondigen. Nu de Johannes-de-Doper-kerk in Ewijk gesloten is, is het goed nog eens na te denken over de vraag wat we van hem weten.

Het evangelie van Marcus begint met de oproep van Johannes de Doper aan de mensen om naar de woestijn te komen om zich te laten dopen en 'tot inkeer te komen, om zo vergeving van zonden te verkrijgen'. Veel mensen uit Judea en Jeruzalem geven gehoor aan dit verzoek en laten zich door Johannes in de rivier de Jordaan dopen, terwijl ze hun zonden belijden. Ook Jezus gaat naar de Jordaan en laat zich door Johannes dopen. Matteüs beschrijft eveneens deze doop, terwijl Lucas er slechts terloops melding van maakt: 'Heel het volk liet zich dopen, en toen ook Jezus was gedoopt en aan het bidden was ...' (Lc. 3:23). In het evangelie van Johannes daarentegen wordt Jezus' doop niet meer vermeld. Door zich te laten dopen erkende Jezus Johannes' profetische autoriteit en zijn doop als een door God gegeven middel tot inkeer, om zo vergeving van zonden te verkrijgen waardoor men veilig was voor het komende oordeel (Mc. 1:4; Lc. 3: 7).

Uit deze verschillen tussen het eerste en laatste geschreven evangelie (met een tussentijd van ongeveer 40 jaar), blijkt dat de evangelisten Jezus' doop door Johannes problematisch vinden. Het omgekeerde zou in hun ogen waarschijnlijker zijn geweest. Nu wordt de indruk gewekt dat Johannes 'groter' is dan Jezus en dat Jezus gezondigd zou hebben. Matteüs rechtvaardigt deze omkering door te zeggen dat Johannes Jezus probeerde tegen te houden met de woorden: 'Ik zou door u gedoopt moeten worden, en dan u naar mij?' (Mt. 3:14). Omdat de evangelisten ingaan tegen hun eigen voorkeur, wordt Jezus' doop door Johannes algemeen als een historisch feit beschouwd. De evangelisten konden daar niet omheen. Na Jezus' doop maken ze meteen duidelijk dat Johannes ondergeschikt is aan Jezus en slechts een bijrol vervulde. 'Op het moment dat hij [Jezus] uit het water omhoogkwam, zag hij de hemel openscheuren en de Geest als een duif op zich neerdalen, en er klonk een stem uit de hemel; 'Jij bent mijn geliefde Zoon, in jou vind ik vreugde'. (Mc. 1:10-11; cf. Mt. 3:16-17; Lc. 3:22).

Volgens de evangelisten riep Johannes de mensen op om zich te laten dopen om tot inkeer te komen, om zo vergeving van zonden te verkrijgen. De opvatting spoort niet de bewering van hun tijdgenoot Flavius Josephus (een Joodse geschiedschrijver) die beweerde dat zijn doop slechts diende om het lichaam weer zuiver te maken na tot inkeer te zijn gekomen. Johannes riep op tot een radicale verandering van levenswijze met het oog op de komende toorn van God. In zekere zin was hij een onheilsprofeet. 'De bijl ligt al aan de wortel van de boom: iedere boom die geen goede vrucht draagt, wordt omgehakt en in het vuur

geworpen' (Mt. 3:10). Als mensen Johannes vroegen: 'Meester, wat moeten wij doen?' antwoordde hij: 'Wie twee stel onderkieren heeft, moet delen met wie er geen heeft, en wie eten heeft moet hetzelfde doen'. En als tollenaars deze vraag stelde, gaf hij hen de raad: 'Vorder niet meer dan jullie is opgedragen'. En aan soldaten in dienst van het Romeinse bezettingsleger gaf hij het advies: 'Jullie moeten niemand afpersen en je ook niet laten omkopen, neem genoeg met je soldij' (Lc. 3: 10-14). Johannes verlangde geen gemeenschappelijk eigendom; hij verlangde alleen maar dat de rijken hun bezit zouden delen met de armen. De grootste zondaars vonden in zijn boetepreken nieuwe hoop, zoals ze later hoop vonden in het optreden van Jezus. Een enkele keer wordt Johannes door Jezus en de evangelisten vergeleken met de profeet Elia. Hij was gekleed en leefde als Elia (met een ruwe mantel van kameelhaar, een leren gordel en voeding met sprinkhanen en wilde honing (Mt. 3:4).

Johannes had veel volgelingen en aanhangers, waaronder Andreas die zich later aansloot bij Jezus (Joh. 1:40). Hij profeteerde in de woestijn en niet in de tempel van Jeruzalem. Hij verkondigde een door God gezegende boodschap tot bekering van zonden. Offers en diensten in de tempel te Jeruzalem waren duur en de mensen moesten ervoor op reis. De boodschap van Johannes was toegankelijk, niet duur en men kon deze zelf uitvoeren door zich te bekeren tot het goede voordat het koninkrijk van God zich aandiende. Dit had op veel mensen een grote aantrekkingskracht. Toen de Twaalf na hun uitzending onderweg veel mensen genazen, zeiden sommigen: 'Johannes is opgewekt uit de dood'. En toen koning Herodes, dit allemaal hoorde, riep hij uit: 'Het is Johannes, die ik heb onthoofd, die weer is opgestaan.' (Mc. 6: 16). Tekenen dat Johannes in zijn leven een grote indruk had gemaakt op de mensen en in hun gedachten nog steeds voortleefde.

Johannes werd door Herodes Antipas gedood. Volgens Josephus was Herodes bang dat de toeloop van de mensen naar Johannes het begin zou zijn van een grote politieke beweging die tot een opstand zou kunnen leiden; eenzelfde argument dat later een rol zou spelen bij de terechtstelling van Jezus. Volgens Marcus en Matteüs werd hij gedood omdat Johannes openlijk kritiek had op de koning omdat hij door zijn huwelijk met Herodias, de vrouw van zijn broer, de wet had overtreden. Herodes stond toe dat de dochter van Herodias het hoofd van Johannes vroeg, als beloning voor een dans die ze had uitgevoerd tijdens de verjaardag van Herodes. Genoeg redenen voor Herodes om Johannes te laten doden. Hij was een groot profeet. Volgens Jezus 'zelfs meer dan een profeet' (Lc. 7:26). Eén van Johannes' aanhangers en dopelingen was Jezus.

(Foto: Eén van de twee beelden van Johannes de Doper op de voorgevel van de kerk in Ewijk)

SV

In: Rondom Johannes, jrg. 7, nr 3, Zomer 2021